

Som ophavsmænd står Lazarsfeld med sine Marienthal studier, Mertons krigspropaganda-studier og Chicago-skolens etnografer, selvom Bogardus studier fra slutningen af 20'erne ind i mellem fremhæves som de første videnskabelige gruppe-interview. Det var dog først med Merton at selve gruppedynamikken blev set og udnyttet som en metodologisk fordel, de traditionelle individuelle interview ikke havde. I 40'erne blomstrede fokusgrupper i akademiske sammenhænge for dog senere at dø helt ud indtil 70'erne uden at blive helt »stuerene« før i 80'erne. Sideløbende blev fokusgrupper benyttet i vid udstrækning i kommercielle sammenhænge og netop denne samhørighed med de frie markeds kræfter udnævnes som primær årsag til, at den akademiske verden tabte interessen (og respekten) og den deraf følgende manglende metodeudvikling.

Befrugtning frem for integration

Historien om fokusgrupper handler i høj grad om kvantitative og kvalitative teknikker. Morrison argumenterer, at allerede i Merton's tid var der tale om et såkaldt »marriage of techniques« og altså ikke noget modsætningsforhold mellem kvantitative og kvalitative teknikker. Ifølge Morrison gør »det ene instrument det andet skarper«: Metoderne kan ikke integreres, men kan derimod befrugte hinanden og dermed øge den enkelte metodes troværdighed og gyldighed. Fra egen empiri beskriver han en undersøgelse, hvor overraskende fokusgrupperesultater fik større gyldighed ved også at vise sig, omend i en anden form, i en efterfølgende repræsentativ survey.

Morrison gør et stort nummer ud af, at påpege metodernes grundlæggende forskellighed. Man kan ikke bedømme en kvalitativ undersøgelse ud fra kvantitative kriterier og omvendt. Spillene, metoderne, er forskellige og dermed også spillereglerne. Og det er netop problemet, for er spillereglerne for kvalitative metoder klare? Morrison påpeger ganske rigtigt, at det i den kvalitative verden ofte handler om subjektive ting som moderatorens personlighed og evner, stemningen i gruppen lige den dag, regnvejret der gør at kun halvdelen møder op etc. Morrison gør det ligeledes klart, at man ikke kan komme uden om disse metodiske problemer, men derimod »kun« forsøge at minimere dem.

Mere af denne skuffe ville have gjort bogen mere anvendelsesorienteret for alle os derude som arbejder med kvalitative metoder og savner de metode-kritiske diskussioner, der skal til for at udvikle metodeapparatet. Lidt bliver det dog til.

Kvalitativ systematik

Vi kender alle såkaldte kvalitative studier, hvor det kvalitative netop betyder at ingen metodiske hensyn er taget, og hvor resultatet er at forskeren ender op med kun at have talt med sig selv. Et typisk forsvar af de manglende metodiske overvejelser er metodens »naturlighed« og autenticitet alene p.g.a dataindsamlings-situationen: Der er ikke noget filter mellem forskeren og virkeligheden. Intet er mere forkert. Deltagerne hives ud af deres naturlige kontekst, sættes sammen med for dem fremmede mennesker i en diskussionssituation mere eller mindre orkestreret af en (sandsynligvis venstreorienteret) akademiker om et emne, de måske aldrig ville diskutere af sig selv endsige finde interessant.

Et væsentligt element i den kvalitative metode såvel som i alle andre videnskabelige metoder, er at gøre sig metodens begrænsninger bevidst. Et andet vigtigt element i den kvalitative systematik er selve udvælgelsen – rekrutteringen – af deltagerne. Ifølge Morrison mener mange kvalitative forskere, at enhver overvejelse omkring sample (udvælgelsen) er alt for kvantitativt. Men pointen er netop, at det er sammensætningen og ikke størrelsen i modsætning til kvantitative surveys, der skal lægges vægt på i det kvalitative studie. Jeg kan medgive af egen erfaring, at forarbejdet for at undgå skæve rekrutteringer ikke kan gøres grundigt nok, fordi det er her resultaternes ud-sagnskraft ligger gemt. Derfor er en ordentlig rekruttering særdeles ressourcekrævende og gennemføres bedst i samarbejde med et professionelt analyseinstitut, der står inde for at deltagerne lever op til de rekrutteringskrav, der er stillet.

Moderator-bias

Udover en masse praktisk omkring incentives, bespisning og lokalitet som mange kvalitative metodebøger bruger (for) meget tid på, dvæler Morrison, ganske relevant, ved selve moderatorrollen og den bias, der ligger her. Et lidt ekstremt bias-check er f.eks. den britiske arbejderklasses rodfæstede racisme. Dukker der ikke racistiske udtalelser op i løbet af en fokusgruppe med deltagere fra arbejderklassen, er moderatorens påvirkning af resultaterne for stor. En mere universel model kan gå på lettere provokationer af »korrekte« holdninger, eller kommentering af modsætninger mellem holdning og handling, når den rette tillid er etableret. Sidstnævnte er måske et af metodens helt store problemer, som Morrison (desværre) ikke kommer ind på: Gabet mellem holdning og handling. I en dansk medie-sammenhæng er f.eks. højtuddannede »vanskelige«,

da de ofte er fulde af holdninger til medier og programmer de efter eget udsagn ikke er brugere af. I modsætning hertil er der erfaringsmæssigt langt kortere mellem holdning og handling blandt danskere med en lavere uddannelse.

I det hele taget mangler bogen at beskæftige sig mere med analysen og fortolkningen af data udover at nævne, at lange citater øger validiteten. Hvilke modeller findes der til organisering af kvalitative data, som sikrer både reliabilitet og validitet, og hvordan kombineres den kvalitative og den kvantitative analyse så begge metoder kommer til deres fulde ret?

Morrison påpeger, at fokusgrupper i dag er særligt attraktive for researchere med en humanistisk baggrund, og det bevirker, at kombinationen med det kvantitative ofte udebliver. Og dermed bliver repræsentativiteten – eller udsagnskraften – en af metodens store problemer. De fleste kan nok ikke sige sig fri for, at spørgsmålet om *hvor mange* altid ligger og lur, når *hvordan* og *hvorfor* er afdækket. Den gensidige befrugtning af det kvantitative og kvalitative fordrer gensidig respekt og klare metodiske spilleregler, som heller ikke med denne bog er fundet endnu. Det ville have været rart, hvis Morrisons søgen efter en metode havde resulteret i lidt mere af den metodeudviklende skuffe.

*Kirstine Vinderskov, medieforsker,
Danmarks Radio.*

**Ib Poulsen og Henrik Søndergaard (red.):
Mediebilleder – studier i mediernes udtryksformer, København: Borgen, 1998, 258 sider, 199 kr.**

Mediebilleder henvender sig bl.a. til undervisere i gymnasiet og ved de videregående uddannelser. Bogen skal få dem til at vågne op og se verden, som den er i dag, og ikke, som den var, da de for årtier siden gik på universitetet. Virkeligheden og specielt medieverdenen er ændret, og dette faktum bør smitte af på medieundervisningen. Der stilles krav om ny viden til underviserne. Men viden forældes hurtigt og må hele tiden fornyes, og derfor har forskningen en forpligtelse til at stille sine metoder og resultater til rådighed for underviserne. Det ønsker redaktørerne af gøre med *Mediebilleder*. Bogen indeholder 9 artikler om den nyeste forskning inden for medieområdet. Den spænder vidt, lige fra analyser af populærpres-

sens føljeton i slutningen af 1800-tallet over beskrivelse af Vera Lynns stemmeføring i 40'ernes radio til folkelighedens indtog i 1990'ernes grænseoverskridende tv-genrer.

Redaktørerne placerer selv antologien i en dansk medieforskningstradition. I den tidlige medieforskning var tekstanalysen udgangspunktet, men op igennem 80'erne blev den fortrængt af receptionsforskningen. Tekstanalysen har nu igen fået en central placering, og som en programmerklæring for antologien fremhæves det, »at analysen af medietekster udgør et nødvendigt udgangspunkt for næsten enhver form for medieanalyse, og ikke mindst i mediepædagogiske sammenhænge er denne form for analyse helt uomgængelig«. Antologien bærer da også præg af denne holdning. Næsten alle artikler tager afsæt i tekstanalyse af forskellig art, men medieteksterne er sat ind i en bredere sproglig, samfundsmæssig og kulturel kontekst.

Ulrik Lehrmann kritiserer den traditionelle presseforskning for at have koncentreret sig om den danske partipresse og dermed overset den betydning populærpressen havde for meningsdannelse, information og underholdning i slutningen af 1800-tallet.

Cyperpunkgenren brød igennem i Danmark i 80'erne inspireret af den moderne teknologi og USA. Niels Dalgaard giver en beskrivelse af denne genres udvikling her i landet, idet han støtter sig til Fowlers teori, der beskriver hvordan nye genrer opstår og etableres.

Den engelske medieforsker Paddy Scannell beskriver, hvordan »oprigtighed« formidles gennem radioen. Genstand for analysen er Vera Lynns radioprogrammer, hvor hun under krigen sang til de engelske soldater på fronten. Analysen omfatter udover selve sangteksterne, bl.a. stemmeføring, sangstil og den efterhånden populære sangerindes forsøg på at skabe intim kontakt mellem de fraværende soldater og de hjemmeværende koner gennem æteren.

Målet for Thomas BuchAndersens artikel er at opstille en lingvistisk model, som kan bruges til at analysere radioens lyd. Han opdeler lyden i fire koder: ord, reallyd, musik og stilhed. Selvom stilhed er fravær af lyd, er dette fravær en kode, man må forholde sig til på samme måde som til lydene.

Birgitta Höjjer skelner mellem forståelse og reception af teksten. Forståelse betyder, at læseren opfatter tekstens argumenter og temaer, mens reception inddrager oplevelse, identifikation, indlevelse m.m. Hun mener, det er nødvendigt at opstille en metode til at adskille disse to læsestrate-

gier, for uden forståelse kan læseren ikke forholde sig kritisk til teksten.

Ib Poulsen tager udgangspunkt i en illustreret avisartikel om prinsesse Dianas død. Han analyserer samspillet mellem billedets udsagn og tekstens. Han overfører metoden til audiovisuelle medier for at påvise samspillet mellem levende billeder, ord og lyd, idet han analyserer bl.a. sproghandlinger, kontekst og deixis.

TV's programflade er genstand for Henrik Søndergaards analyse. Tekstanalyse af enkelttekster er ikke tilstrækkelig, fordi teksterne f.eks. i løbet af en aften indgår i et samspil, så programfladen må analyseres i sin helhed. Men da en kanals programflade ikke nødvendigvis er den moderne seers samlede tekst, må analytikeren forholde sig til den tekst, seeren selv konstruerer ved at zappe mellem kanaler og udsendelser.

John Mortensen beskriver den populære tv-genre, talkshowet. Han opdeler den i tre undervarianter, portrætvarianten, debatvarianten og den berettende/konfrontative variant. Og endelig gør han rede for, hvordan seeren indtager forskellige positioner i forhold til de forskellige varianter. Seeren kan indtage en distanceret vidneposition eller følelsesmæssigt engageret identifikation.

Teksten skal ses som en dynamisk størrelse, mener Helle Lehrmann Madsen og John Edelsgaard Andersen. Med hovedvægten på det talte ord i programmet »Ikke i aften, skat« analyseres teksten dels i en diskursiv praksis, dels i en social. Almindelige mennesker kommer til orde, og det præger sprogbrugen. Tilsyneladende er det en demokratisk form for tv, men analysen påviser, at magten ligger hos de målrettede og styrende studieværter.

Niveaue, sproget og stilen i artiklerne er selvfølgelig meget forskellig. Nogle er mere teoretiske, mens andre mere er baseret på at fremstille konkrete forskningsresultater, men det er glædeligt, at den aktuelle forskning således gøres tilgængelig i mere overskuelig omfang. Bogen er anbefalelsesværdig for mennesker, der interesserer sig for mediernes betydning i samfundet og for formidlingen af viden om dette område. De metoder, som præsenteres, og de synspunkter, som kommer til udtryk, kan ikke direkte overføres til medieundervisning på f.eks. gymnasialt niveau, men de kan inspirere underviserne, og dermed medvirke til at kvalificere medieundervisningen.

*Povl Erik Brøndgaard,
lektor, VUC Øresund.*

Mark Thompson: *Forging War. The Media in Serbia, Croatia, Bosnia and Hercegovina*, 2. udgave, Luton: University of Luton Press, £ 12.95 (paperback).

På forsiden præsenteres den nye udgave af Mark Thompsons bog om mediernes krigsskabende rolle i det tidligere Jugoslavien som en »fuldstændig revideret og udvidet udgave«. Af forordet fremgår det imidlertid, at revisionen er sket ved at tilføje nogle nye kapitler, der opdaterer bogen og fører den ajour i forhold til 1. udgaven fra 1994, mens der kun er foretaget mindre korrektioner i de gamle kapitler. Dette betyder at kapitlerne 1, 2, 4, 6 og 8 har maj 1994 som nutid, mens resten af kapitlerne er skrevet i 1999. Det kan således virke lidt forvirrende, på side 33, at læse at avisen »Borba« lever under en stadig trussel om at blive underlagt den serbiske regerings kontrol – for det skete for over fire år siden og førte til, at den fyrede redaktion dannede den uafhængige avis Nasa Borba. Men det rettes der op i kapitel 3, som trækker avisens udvikling op gennem de sidste 5 år. Der er altså nogle »støbekanter«, som ikke er blevet filet af, da anden udgave blev udarbejdet. Forfatteren skal dog ikke bebrejdes for det, for en total omarbejdelse ville have forsinket bogens genudgivelse med omkring et halvt år. Og det havde været synd, dens mange positive kvaliteter taget i betragtning.

Partiskhed eller upartiskhed

Bogen diskuterer mange steder begrebet upartiskhed. Og tenderer mod at forkaste denne som norm. Bogen selv er da heller ikke upartisk: Den stempler klart Serbien og Slobodan Milosevic som aggressor i forhold til BosnienHercegovina og fortæller om en angrebskrig forklædt som borgerkrig. Men selvom dette er en udbredt argumentation, som bl.a. er blevet forfægtet af historikeren Noel Malcolm, er den alligevel tvivlsom. For statsretligt kan man i det mindste ikke tale om BosnienHercegovina som et selvstændigt land før tidligst ved dets internationale anerkendelse 6-7. april 1992. Og man kan endda diskutere, om anerkendelsen overhovedet var holdbar ud fra et folkeretligt synspunkt. Forfatteren undlader således at tage hensyn til, at en tredjedel af BosnienHercegovinas befolkning, serberne, protesterede mod den folkeafstemning, som den 1. marts 1992 blev afholdt om BosnienHercegovinas uafhængighed af Jugoslavien, og undlod at stemme ved den. Og at republikkens muslimskdomi-

nerede regering ikke fulgte den forfatningsmæssige procedure ved sin udmeldelse af Jugoslavien – ganske ligesom det var tilfældet, da Slovenien og Kroatien meldte sig ud i juni 1991.

Det er også karakteristisk, at forf. af Slobodan Milosevic's store tale på slagmarken Kosovo Polje på 600-årsdagen den 28. juni 1989 kun citerer én sætning – den eneste, som kan tolkes aggressivt. Hermed formidler han et indtryk af, at hele talen var således – et indtryk som er generelt accepteret, men ikke desto mindre er forkert. Men det er karakteristisk for henvisningerne til denne tale, ligesom også til det serbiske videnskabsakademis såkaldte Memorandum fra 1986, at der udvælges præcis de dele, som allerede den serbisk-kritiske presse i samtiden brugte i mediekampen mod Milosevic. Hvilket i øvrigt demonstrerer mediernes dagsordensættende magt.

Mediernes betydning for Jugoslaviens opløsning

Når dette er sagt, skal det imidlertid understreges, at bogen er et virkeligt must for den, som vil beskæftige sig med Jugoslaviens opløsning i 1990'erne og mediernes rolle i denne. Tompson tager helt rigtigt fat på det grundlæggende fænomen, at de styrende eliter i hver af Jugoslaviens republikker får sat sig på TV, mens det aldrig rigtigt lykkes at få bygget et fællesjugoslavisk TV-program op, som er loyalt over for forbundsregeringen. Bl.a. derfor kunne det ikke lykkes for den dygtige ministerpræsident Ante Markovic, som blev forbundsregeringens leder i marts 1989, at bygge en tværnational politisk bevægelse op, som kunne danne modvægt mod den måned for måned voksende nationalisme.

Han har også helt ret i den iagttagelse, at da det lykkes den serbiske politiske elite ledet af Slobodan Milosevic at sikre sig magten både i republikkerne Serbien og Montenegro, og i provinserne Kosovo og Vojvodina, førte det ikke til, at lederne i de resterende republikker fandt sammen. De stillede sig godt nok i varierende omfang og på varierende tidspunkt i modsætning til den serbiske ledelse, men det kom aldrig til noget koordineret samarbejde imellem dem indbyrdes, tværtimod kom de til at modarbejde hinanden. Og dermed blev de betydelige dele af befolkningen, som faktisk følte sig »jugoslaviske« og ikke kunne drømme om at definere sig snævert etnisk, ladt i stikken. Den serbiske nationalisme udløste ikke en samlet, kraftig anti-nationalisme hos ikke-serberne, men en selvhævdende lokal nationalisme hos de enkelte folkeslag, styret af deres politiske eliter.

Derfor kritiserer Tompson med rette de for-

skere, som har hævdet, at oldgammelt, uudrydeligt had mellem de enkelte folkeslag gjorde Jugoslaviens opløsning uundgåelig før eller senere. De samlende kræfter fik bare aldrig en chance. Og han påpeger, at man af den regeringsstyrede presse havde kunnet aflæse, hvad det næste skridt i nedbrydningen af det gamle samfund ville blive, måneder i forvejen. Samtidig påpeger han magtesløsheden i den i virkeligheden meget stramme presselovgivning, og hvordan den i virkeligheden kommer til at fremme misbrug af ytringsfriheden, fordi det bliver de lokale, nationalistiske myndigheder, ikke forbundsplanet, som reelt kommer til at dominere anklage- og domsmyndigheden.

Thompson omtaler også de mere irregulære midler, der tages til anvendelse mod journalister, der forholder sig kritisk til de nye nationalistiske strømninger, som anonyme telefontrusler eller direkte mordtrusler – som i enkelte tilfælde endda omsattes i virkeligheden. Og hvordan det førte dels til selvcensur, dels til at mange meningsdannere og journalister simpelthen flygtede ud af landet, overladende mediernes til de forskræmte, de lydige, opportunisterne og fanatikerne.

YUTEL's nederlag

Thompson udtrykker megen kritik over for journalisterne fra Yutel, det forsinkede forsøg på at bygge en TV-kanal op, der var loyal over for Jugoslavien som multietnisk stat. Hans kritik går på, at de forsøgte at virke upartiske ved at afbalancere skildringer af serbiske overgreb med skildringer af overgreb forøvet af serbernes fjender. Og meget ofte holdt de sig i deres reportager til passiv-konstruktioner (Sarajevo bombedes i går) i stedet for at angive, hvem der bombede. Derved bidrog de efter Thompsons mening til at tilsløre det, der virkelig foregik, en aggression fra Serbien mod først Kroatien og derefter Bosnien-Hercegovina.

Yutel-journalisterne regnede angiveligt med, at seerne kunne »læse mellem linierne«, og anså denne måde at rapportere på som det mindste onde. Men specielt i vurderingen af den serbiske side opstod etnisk betonedede spændinger mellem redaktørerne. Det sidste sted, Yutel overlevede, og i øvrigt havde stor succes, var i Bosnien-Hercegovina, mens stationen blev chikaneret både i Serbien og Kroatien.

Når Tompson mener, at journalisterne ved Yutel skulle have ladet være med at forsøge at fremtræde upartisk i deres reportager, overser han efter min mening, at det var ved sin upartiskhed, stationen havde sin eneste chance for at pro-